

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка

*МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ*
КУРСОВОЇ, ДИПЛОМНОЇ, МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБІТ

Суми

2008

УДК 378.22 (083.132)
ББК 74.580.26.8 я 73
М 54

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради природничо-географічного факультету СумДПУ ім. А.С.Макаренка (протокол №7 від 24.04.08 р.)

Укладачі: кандидат біологічних наук, доцент **Торяник В.М.**

кандидат географічних наук, доцент **Сюткін С.І.**

Рецензенти:

Чайченко Н.Н. – доктор педагогічних наук, професор, зав. каф. початкової та природничо-математичної освіти Сумського ОІППО

Корнус А.О. – кандидат географічних наук, доцент кафедри загальної та регіональної географії СумДПУ ім. А.С.Макаренка

М 54 Методичні рекомендації до написання та оформлення курсової, дипломної, магістерської робіт / Укл. В.М. Торяник, С.І. Сюткін. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. – 40 с.

Методичні рекомендації створені на основі сучасних державних нормативних документів та інформаційних матеріалів з питань підготовки та написання наукових робіт.

Призначені для студентів природничо-географічного факультету СумДПУ ім. А.С. Макаренка та інших студентів, які навчаються за напрямом підготовки «Природничі науки» і виконують дипломні роботи на здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр», «Спеціаліст», «Магістр».

УДК 378.22 (083.132)
ББК 74.580.26.8 я 73
М 54

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1	ХАРАКТЕРИСТИКА КУРСОВОЇ, ДИПЛОМНОЇ, МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	4
РОЗДІЛ 2	РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ, ДИПЛОМНОЇ, МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	10
	2.1. Послідовність виконання курсової (дипломної, магістерської) роботи	10
	2.2. Підготовчий етап роботи над курсовою (дипломною, магістерською) роботою	11
	2.3. Робота над текстом курсової (дипломної, магістерської) роботи	14
	2.4. Заключний етап роботи над курсовою (дипломною, магістерською) роботою	17
	2.5. Керівництво курсовою (дипломною, магістерською) роботою та її рецензування	24
	2.6. Підготовка до захисту та захист курсової (дипломної, магістерської) роботи	27
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОДАТОК А	Приклад оформлення бібліографічного опису у списку джерел у курсовій (дипломній, магістерській) роботі	33
ДОДАТОК Б	Зразок оформлення титульного аркуша студентської наукової роботи	36
ДОДАТОК В	Зразок оформлення змісту курсової (дипломної, магістерської) роботи	37
ДОДАТОК Г	Зразок оформлення рецензії на дипломну (магістерську) роботу	38
ДОДАТОК Д	Типові зауваження (помилки) в написанні та оформленні студентської наукової роботи	39

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА

КУРСОВОЇ, ДИПЛОМНОЇ, МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Професійна підготовка бакалаврів, спеціалістів та магістрів на природничо-географічному факультеті Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка передбачає виконання студентами курсових, дипломних, магістерських робіт.

Згідно з діючими на факультеті навчальними планами підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр” кожний студент повинен виконати п'ять курсових робіт: одну з педагогічних дисциплін, одну – з психологічних дисциплін, три – з основних спеціальностей та спеціалізацій.

Курсова робота – це самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з певного курсу або з окремих його розділів.

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України *курслова робота виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання, та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.*

Курсова робота допомагає студентові систематизувати отримані теоретичні знання з вивченої дисципліни, перевірити якість цих знань; оволодіти первинними навичками проведення наукових досліджень. Уже на цій першій творчій спробі можна виявити здатність студента самостійно осмислити проблему, творчо, критично її дослідити; вміння збирати, аналізувати і систематизувати літературні (архівні) джерела; здатність застосовувати отримані знання при вирішенні практичних завдань;

формулювати висновки, пропозиції і рекомендації з предмета дослідження. Випадає й слушна можливість проконтролювати вміння студента правильно організувати свою дослідницьку роботу та оформити її результати.

Тематика курсових робіт має відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху. Вона затверджується на засіданні кафедри. Виконання курсових робіт визначається графіком навчального процесу на природничо-географічному факультеті і враховується у загальний перелік екзаменів та заліків у відповідному семестрі.

Дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі.

Згідно з діючими на природничо-географічному факультеті СумДПУ ім. А.С.Макаренка навчальними планами усіх спеціальностей студенти IV та V курсів можуть в якості форми державної атестації обрати виконання та захист дипломної роботи з однієї дисципліни із тих, з яких згідно з навчальними планами спеціальності складаються державні екзамени. За своїм статусом виконана і успішно захищена дипломна робота прирівнюється до державних екзаменів.

Дипломна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін. Нею передбачено систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх при вирішенні конкретних наукових, виробничих та інших завдань.

До дипломних робіт висуваються такі основні вимоги:

- актуальність теми, відповідність її сучасному стану певної галузі науки та перспективам розвитку, практичним завданням відповідної сфери;
- вивчення та критичний аналіз монографічних і періодичних видань з

теми;

- вивчення та характеристика історії досліджуваної проблеми та її сучасного стану, а також передового досвіду роботи у відповідній галузі;
- чітка характеристика предмета, мети і методів дослідження, опис та аналіз проведених автором експериментів;
- узагальнення результатів, обґрунтування їх, висновки та практичні рекомендації.

Дипломна робота, що виконується студентом на завершальному етапі підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр” розв’язує, як правило, одне питання певної науково-практичної проблеми. У більшості випадків бакалаврська дипломна робота є поглибленою розробкою теми курсової роботи студента.

У *дипломній роботі*, що виконується на завершальному етапі навчання студента за освітньо-професійною програмою підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” поряд з розробкою основного питання розв’язує комплекс питань, пов’язаних з майбутнім напрямком професійної діяльності.

Як курсова так і дипломна робота як самостійні навчально-наукові дослідження мають виявити рівень загальнонаукової та спеціальної підготовки студента, його здатність застосовувати одержані знання під час вирішення конкретних проблем, його схильність до аналізу та самостійного узагальнення матеріалу з теми дослідження.

Магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні уміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі. Магістр – це академічний ступінь, який підтверджує освітньо-професійний рівень випускника вищої школи і свідчить про наявність у нього знань, умінь і навичок, притаманних

науковому працівникові-початківцю.

Магістр повинен мати широку ерудицію, фундаментальну наукову базу, володіти методологією наукової творчості, сучасними інформаційними технологіями, методами отримання, обробки, зберігання і використання наукової інформації, бути спроможним до високо результативної науково-дослідницької і науково-педагогічної діяльності.

Магістерська освітньо-професійна програма включає в себе дві приблизно однакові за обсягом складові – освітню і науково-дослідницьку. Зміст науково-дослідницької роботи магістра визначається індивідуальним планом. Одночасно призначається науковий керівник, котрий повинен мати науковий ступінь і (або) вчене звання і працювати у СумДПУ.

Підготовка магістра завершується захистом магістерської роботи на засіданні Державної екзаменаційної комісії.

Магістерська робота – це самостійна науково-дослідницька робота, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою публічного захисту і отримання академічного ступеня магістра. Основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.

Ця випускна кваліфікаційна праця наукового змісту має внутрішню єдність і відображає хід та результати розробки вибраної теми. Вона являє собою новий по суті і досить специфічний вид кваліфікаційної роботи: магістерська робота, з одного боку, має узагальнюючий характер, оскільки є своєрідним підсумком підготовки магістра, а з іншого – є самостійним оригінальним науковим дослідженням, у розробці якого зацікавлені установи, організації або підприємства.

Вимоги до магістерської роботи в науковому відношенні вищі, ніж до дипломної роботи, однак нижчі, ніж до кандидатської дисертації: магістерська робота як самостійне наукове дослідження кваліфікується як навчально-дослідницька праця, в основу якої покладено моделювання

більш-менш відомих рішень. Її тематика та науковий рівень мають відповідати освітньо-професійній програмі навчання. Виконання зазначеної роботи повинне не стільки вирішувати наукові проблеми (завдання), скільки засвідчити, що її автор здатний належним чином вести науковий пошук, розпізнавати професійні проблеми, знати загальні методи і прийоми їх вирішення.

Керівництво курсовими, дипломними і магістерськими роботами здійснюється кваліфікованими викладачами. Організація і контроль за процесом їх підготовки і захисту покладаються на завідувачів кафедр.

Студенту надається право вибирати тему курсової та дипломної роботи з числа визначених випускаючими кафедрами навчального закладу або запропонувати свою тему з обґрунтуванням її розробки. Тематики магістерських робіт, як правило, є продовженням (поглибленням) теми дипломної роботи, а також можуть бути пов'язані з напрямками науково-дослідних робіт відповідних кафедр.

Тематика курсових та дипломних робіт щорічно коригується з урахуванням набутого на кафедрах досвіду, побажань спеціалістів, які беруть участь у рецензуванні робіт, і рекомендацій Державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

Тематики кваліфікаційних дипломних робіт затверджуються на вересневих засіданнях випускаючих кафедр, виписки із протоколів засідань подаються в деканат. Виконання магістерських робіт проводиться за індивідуальними планами, схваленими відповідними кафедрами і затвердженими вченою радою факультету. Плани-проспекти магістерських робіт повинні бути представлені у вересні поточного навчального року і розглянуті та затверджені на засіданнях випускаючих кафедр не пізніше жовтня поточного навчального року.

Незалежно від обраної теми, структура курсової (дипломної, магістерської) роботи має бути такою: титульний аркуш; зміст; перелік умовних позначень (при необхідності); вступ (5-10% від загального обсягу

дипломної роботи); кілька розділів (підрозділів), що розкривають теорію питання та досвід практичної роботи (від загального обсягу дипломної роботи: 25-30% – аналітичний огляд літератури з проблеми, 10-15% – матеріал і методика дослідження, 20-30% – результати досліджень та їх обговорення); висновки (5-7% від загального обсягу дипломної роботи); список використаної літератури; додатки.

Рекомендований обсяг курсової роботи – до 25 друкованих сторінок, дипломної роботи на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” – до 40 сторінок, дипломної роботи на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” – до 60 сторінок, магістерської роботи – 80-100 сторінок.

РОЗДІЛ 2

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НАПИСАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ *КУРСОВОЇ, ДИПЛОМНОЇ, МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ*

2.1 Послідовність виконання курсової (дипломної, магістерської) роботи

Курсова, дипломна, магістерська робота мають свою специфіку, їх деталі завжди потрібно узгоджувати з науковим керівником. Щодо структури, методики їх написання та оформлення вони мають подібні риси, тому будуть проаналізовані спільно.

Раціонально організувати роботу над курсовою (дипломною, магістерською) роботою, правильно розподілити свій час, спланувати його, глибоко і своєчасно розробити обрану тему допоможе алгоритм написання курсової (дипломної, магістерської) роботи. Він дисциплінує виконавця, лімітує термін, відведений на вибір теми, пошук та аналіз літератури з теми дослідження, написання, оформлення і захист курсової (дипломної, магістерської) роботи.

Курсову (дипломну, магістерську) роботу доцільно виконувати в такій послідовності: *вибір теми — з'ясування об'єкта і предмета — визначення мети і завдань дослідження — пошук і опрацювання літератури з обраної теми — складання попереднього змісту роботи — аналітичний огляд літературних першоджерел та викладення матеріалів і методики дослідження — викладення та обговорення результатів проведеного дослідження — формулювання висновків і рекомендацій — написання вступу — оформлення списку використаних першоджерел та додатків*. Потім здійснюється літературне й технічне оформлення роботи, її рецензування, підготовка до захисту і захист.

Виконання курсової (дипломної, магістерської) роботи організується відповідно до графіка, затвердженого кафедрою та деканатом. Процес роботи над дослідженням поділяється на три основні етапи:

- підготовчий етап;
- етап роботи над змістом;
- заключний етап.

2.2 Підготовчий етап роботи над курсовою (дипломною, магістерською) роботою

Цей етап починається з вибору теми курсової (дипломної, магістерської) роботи, її осмислення та обґрунтування. З переліку тем курсових і дипломних робіт, запропонованих кафедрою, студент вибирає ту, яка найповніше відповідає його навчально-виробничим інтересам та схильностям. Перевага надається темі, при розробці якої студент може виявити максимум особистої творчості та ініціативи. Разом із керівником визначаються межі розкриття теми, перелік установ, досвід роботи яких буде висвітлюватись у дослідженні тощо.

Тема дослідження має відбивати основні характерні риси певної наукової проблеми. В назві дипломної роботи повинна міститися вказівка на предмет дослідження.

При з'ясуванні об'єкта, предмета і мети дослідження необхідно зважати на те, що між ними і темою курсової (дипломної) роботи є системні логічні зв'язки. Об'єктом дослідження є вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації. Предмет дослідження — це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт.

Визначаючи об'єкт, треба знайти відповідь на запитання: „Що

розглядається”? Разом з тим предмет визначає аспект розгляду, дає уявлення про зміст розгляду об'єкта дослідження, про те, які нові відношення, властивості, функції об'єкта розкриваються. Іншими словами, *об'єктом виступає те, що досліджується, а предметом – те, що в цьому об'єкті має наукове пояснення.*

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також з його кінцевим результатом і шляхом його досягнення. Кінцевий результат дослідження передбачає вирішення студентами проблемної ситуації, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній практиці і вимогами суспільства до його більш ефективного функціонування. Кінцевий результат відображає очікуваний від виконання позитивний ефект, який формулюється двоступенево: перша частина – у вигляді суспільної корисності; друга – у вигляді конкретної користі, віднесеної до основного предмета дослідження.

Наявність поставленої мети дослідження дозволяє визначити *завдання дослідження*, які можуть включати такі складові:

- вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх вивчення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо); всебічне (за необхідності й експериментальне) вивчення практики вирішення даної проблеми, виявлення її типового стану, недоліків і труднощів, їх причин, типових особливостей передового досвіду. Таке вивчення дає змогу уточнити, перевірити дані, опубліковані в спеціальних неперіодичних і періодичних виданнях, підняти їх на рівень наукових фактів, обґрунтованих у процесі спеціального дослідження;
- обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення даної проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів щодо відповідності її критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально

важливих у відповідних умовах результатів вирішення цієї проблеми при певних затратах часу і зусиль;

- розробка методичних рекомендацій та пропозицій щодо використання результатів дослідження у практиці роботи відповідних установ (організацій).

Виконання завдань дослідження неможливе без ознайомлення з основними літературними (можливо й архівними) джерелами з теми курсової (дипломної, магістерської) роботи. З метою повного їх виявлення необхідно використовувати різні джерела пошуку: каталоги і картотеки кафедр та бібліотеки вищого навчального закладу, а також провідних наукових бібліотек міста, бібліотечні посібники, прикнижні та пристатейні списки літератури, виноски і посилання в підручниках, монографіях, словниках та ін., покажчики змісту річних комплектів спеціальних періодичних видань.

Під час джерелознавчих пошуків необхідно з'ясувати стан вивченості обраної теми сучасною наукою, щоб не повторювати в роботі загальновідомих істин, конкретніше точніше визначити напрями та основні розділи свого дослідження.

Бібліографічні виписки джерел можна здійснювати у формі електронної бази даних або на каталожних картках, щоб скласти з них робочу картотеку. У початковий період роботи над темою найзручнішою є розстановка першоджерел в єдиному алфавіті прізвищ авторів та назв видань. Можна згрупувати їх за основними питаннями, що розкривають зміст теми курсової (дипломної) роботи. Електронна база бібліографічних даних або картотека наповнюється інформацією відповідно до теми розділів і підрозділів, щоб своєчасно звернути увагу на недостатню кількість матеріалу з того чи іншого питання.

Робочу картотеку використовують для складання списку літератури, тому бібліографічні описи в ній мають бути повними, відповідати вимогам стандарту. Крім основних відомостей про видання необхідно здійснювати

анотацію його змісту, вказувати шифр документа і назву бібліотеки, в якій він зберігається. Складену робочу картотеку необхідно дати на перегляд науковому керівникові, який порекомендує праці, котрі треба вивчити в першу чергу, а також ті, які слід виключити з картотеки або включити до неї. Після узгодження з керівником наповнення картотеки встановлюється наявність необхідних видань у бібліотеці університету та бібліотеках міста. Після цього студент розпочинає їх вивчення, переходячи до другого етапу роботи над дослідженням.

2.3 Робота над текстом курсової (дипломної, магістерської) роботи

Другий етап починається з вивчення та конспектування літератури з теми курсової (дипломної, магістерської) роботи. Вивчення літератури потрібно починати з праць, де проблема відображується в цілому, а потім перейти до вузких досліджень. Починати ознайомлення з першоджерелом треба з титульного аркуша, з'ясувавши, де, ким, коли воно було видано. Треба переглянути зміст, який розкриває структуру видання, наповнення його розділів, звернутися до передмови, де розкрито призначення видання, завдання, поставлені в ньому автором.

Читаючи видання, треба уважно стежити за ходом авторської думки, вміти відрізнити головні положення від доказів й ілюстративного матеріалу. Часто статті з наукових збірок складні для сприйняття, тому необхідно їх читати кілька разів, намагаючись виділити головну ідею та аргументи, якими автор її доводить. З'ясовуючи це, треба виписати всі необхідні цитати, цифри, факти, умови, аргументи, якими оперує автор, доводячи основну ідею статті. Чим ширшим і різноманітнішим є коло першоджерел, тим вищою є теоретична і практична цінність курсового (дипломного, магістерського) дослідження.

Конспектуючи матеріал, слід постійно пам'ятати тему курсової (дипломної, магістерської) роботи, щоб виписувати тільки те, що має відношення до теми дослідження. Виписувати цитати слід на одну сторону окремих аркушів паперу стандартного розміру, що допомагає краще орієнтуватися в накопиченому матеріалі, систематизувати його за темами і проблемами. Кожна цитата, приклад, цифровий матеріал мають супроводжуватися точним описом джерела з позначенням сторінок, на яких опубліковано цей матеріал. Застосування так званих розлапкованих цитат, коли думки іншого автора видаються за особисті, розглядається як грубе порушення літературної та наукової етики, кваліфікується як плагіат.

Після конспектування матеріалу доцільно перечитати його, щоб склалося цілісне уявлення про предмет вивчення.

Правильна та логічна структура курсової (дипломної, магістерської) роботи – це запорука успіху розкриття теми. Процес уточнення структури складний і може тривати протягом усієї роботи над дослідженням. Попередній зміст роботи треба обов'язково показати науковому керівникові, оскільки може статися, що потрібно буде переписувати текст роботи.

Готуючись до викладення тексту курсової (дипломної, магістерської) роботи, доцільно ще раз уважно прочитати її назву, що містить проблему, яка повинна бути розкрита. Проаналізований та систематизований матеріал викладається відповідно до змісту у вигляді окремих розділів і підрозділів (глав і параграфів). Кожний розділ (глава) висвітлює самостійне питання, а підрозділ (параграф) – окрему частину цього питання.

Тема має бути розкрита без пропуску логічних ланок, тому починаючи працювати над розділом, треба відмітити його головну ідею, а також тези кожного підрозділу. Тези необхідно підтверджувати фактами, думками різних авторів, результатами анкетування та експерименту,

аналізом конкретного практичного досвіду. Думки мають бути пов'язані між собою логічно, увесь текст має бути підпорядкований одній головній ідеї. Один висновок не повинен суперечити іншому, а повинен підкріплювати його. Якщо висновки не будуть пов'язані між собою, текст втратить свою єдність. Один доказ має впливати з іншого. Для доказу кожного положення треба наводити аргументи.

В кінці розділів (глав), в яких висвітлюється стан вивченості теми дослідження та наводяться результати проведеного автором власного дослідження, необхідно робити висновки, на основі яких будуть формулюватися висновки до всієї роботи в цілому.

Оперативно і в повному обсязі зібрати (отримати) практичний матеріал для написання основної частини курсової (дипломної, магістерської) роботи, узагальнити його та систематизувати можна лише тоді, коли володієш основними методами дослідження: спостереженням, експериментом, бесідою, анкетуванням, інтерв'ю, математичними методами обробки кількісних даних, методом порівняльного аналізу тощо. Найкращих результатів можна досягти при комплексному використанні цих методів, проте слід мати на увазі, що залежно від особливостей теми дослідження, специфіки предмета і конкретних умов окремі методи можуть набути переважного значення.

Накопичуючи та систематизуючи факти, треба вміти визначати їх достовірність і типовість, найсуттєвіші ознаки для наукової характеристики, аналізу, порівняння. Аналіз зібраних матеріалів слід проводити у сукупності. Порівняльний аналіз допомагає виділити головне, типове в питаннях, що розглядаються, простежити динаміку досліджуваної проблеми, визначити тенденції та перспективи подальшого розвитку.

Кількісні дані, що ілюструють зміст основної частини роботи, можна проаналізувати за методом ранжованого ряду, розподіливши матеріали за роками, звівши їх у статистичні таблиці, таблиці для порівняння та ін., що дозволить зробити конкретні висновки.

Таким чином, широке використання відомих у науці методів накопичення, вивчення, систематизації фактів в цілому дасть змогу виконати основне завдання курсового (дипломного, магістерського) дослідження: поєднати різні роз'єднані знання в цілісну систему, вивести певні закономірності, визначити подальші тенденції розвитку теорії та практики відповідної сфери діяльності.

2.4. Заключний етап роботи над курсовою (дипломною, магістерською) роботою

На цьому етапі передбачається написання студентом (магістрантом) вступу та висновків до курсової (дипломної, магістерської) роботи, оформлення списку використаних джерел та додатків, редагування тексту, його доопрацювання з урахуванням зауважень наукового керівника, підготовка роботи до захисту.

*Вступ доцільно писати після того, як написана основна частина курсової (дипломної, магістерської) роботи. У вступі обґрунтовується актуальність теми, що вивчається (актуальність повинна відображати внесок саме цієї курсової (дипломної, магістерської) роботи у вирішення конкретної наукової проблеми), її практична значущість; визначаються об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження; розглядаються методи, за допомогою яких воно проводилось; розкривається структура роботи, її основний зміст. Якщо студент (магістрант) вирішив не торкатися деяких аспектів теми, він повинен зазначити про це у вступі. Наукова новизна визначається у дипломних та магістерських роботах шляхом надання короткої анотації нових наукових положень, які отримані студентом (магістрантом) та впливають з тексту роботи. Слід вказати на ступінь новизни: *вперше встановлено (одержано, вивчено), дістало подальшого розвитку тощо*). Також необхідно надати короткі відомості щодо впровадження результатів дипломного (магістерського) дослідження,*

вказати їх теоретичне і практичне значення, у дипломних (бажано), у магістерських (обов'язково) роботах слід зазначити, на яких наукових заходах вони були оприлюднені.

Обов'язковою частиною курсової (дипломної, магістерської) роботи є огляд літератури з теми дослідження, в який включають найбільш цінні, актуальні роботи. Огляд має бути систематизованим аналізом теоретичної, методичної й практичної новизни, значущості, переваг та недоліків цих робіт, які доцільно згрупувати таким чином: роботи, що висвітлюють історію розвитку проблеми, теоретичні роботи, які повністю присвячені темі, потім ті, що розкривають тему частково. В огляді не слід наводити повний бібліографічний опис публікацій, що аналізуються, достатньо назвати автора й назву, а поруч у дужках проставити порядковий номер бібліографічного запису цієї роботи в списку літератури. Закінчити огляд треба коротким висновком про ступінь висвітленості в літературі основних аспектів теми.

В основній частині курсової роботи наводиться критичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, висвітлюється власне ставлення до неї, інтерпретуються експериментальні дані.

Основна частина бакалаврської дипломної роботи повинна містити інформаційно статистичний матеріал, отриманий з різноманітних першоджерел, в тому числі й в результаті особисто проведених автором досліджень. Інформаційно статистичний матеріал повинен бути оброблений загально прийнятими науковими методами. Отримані результати повинні мати авторську інтерпретацію та авторські узагальнення.

У основній частині дипломної роботи на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня „спеціаліст” та магістерської роботи повинні бути представлені результати власного наукового експерименту або авторська модель об'єкта, явища, процесу тощо. Для обробки базових даних повинні застосовуватися окрім загальнонаукових, ще й спеціалізовані методи

конкретної галузі знань, можуть бути представлені й оригінальні методики.

Логічним завершенням курсової (дипломної, магістерської) роботи є висновки. Головна їх мета – підсумки проведеної роботи. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій. Дуже важливо, щоб вони відповідали поставленим завданням і можна було зрозуміти сутність роботи без ознайомлення з основним її текстом. У висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати їх достовірність. У висновках необхідно зазначити не тільки те позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, а й проблеми (питання), що потребують подальшого вивчення. Основна вимога до висновків – не повторювати змісту вступу, основної частини роботи і висновків, зроблених у розділах.

Список використаних джерел складається на основі робочої картотеки і відображає обсяг використаних джерел та ступінь вивченості досліджуваної теми, і є „візитною картою” автора роботи, його професійним обличчям, оскільки свідчить про рівень володіння навичками роботи з науковою літературою. „Список...” повинен містити бібліографічний опис джерел, використаних студентом (магістрантом) під час роботи над темою. Укладаючи його, необхідно дотримуватися вимог державного стандарту (див. додаток А). Кожний бібліографічний запис треба починати з нового рядка, літературу слід розташовувати в алфавітному порядку авторів та назв праць, спочатку видання українською мовою, потім – іноземними. Бібліографічні записи в „Списку...” повинні мати порядкову нумерацію. У тексті роботи слід давати у квадратних дужках посилання на номери списку: [8]. Якщо необхідно вказати номер сторінки, її ставлять через кому після номера видання: [8, с.36-40].

Завершуючи написання курсової (дипломної, магістерської) роботи, необхідно систематизувати ілюстративний матеріал. Ілюстрації можна подавати у тексті або оформляти у вигляді додатків. До додатків доцільно

включати допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття наукової роботи. Усі додатки повинні мати порядкову нумерацію або позначатися великими літерами української абетки за винятком літер Г, Є, І, Ї, О, Ч, Ь та назви, що відповідають їхньому змісту (див. стор. 33-39).

Літературне оформлення курсової (дипломної, магістерської) роботи є важливим елементом її виконання і одним із багатьох чинників, на які зважає комісія при оцінюванні під час захисту. Передусім звертається увага на змістовний аспект викладу матеріалу (логічність і послідовність, повнота і репрезентативність, тобто широта використання наукових джерел, загальна грамотність та відповідність стандартам і прийнятим правилам), а також на текст роботи, список літератури і додатки, на зовнішнє оформлення титульного аркуша.

Курсову (дипломну, магістерську) роботу рекомендується виконувати спочатку в чорновому варіанті. Це дозволяє вносити до тексту необхідні зміни і доповнення як з ініціативи самого автора, так і згідно з зауваженнями керівника. Перш ніж представляти чернетку керівникові, треба ще раз переглянути, чи логічно викладено матеріал, чи є зв'язок між параграфами та главами, чи увесь текст „працює” на головну ідею курсової (дипломної, магістерської) роботи. Такий уявний структурний аналіз роботи допоможе краще побачити нелогічність в її структурі та змісті.

Оформляючи текст роботи, треба знайти час для повторного перегляду першоджерел. Це допоможе побачити все цінне, що було пропущено на початку вивчення теми, наштовхне на цікаві думки, поглибить розуміння проблеми.

Доцільно відкласти текст і повернутися до нього через деякий час, щоб подивитися на роботу очима сторонньої особи. Весь цей час не обов'язково постійно читати щось із теми роботи, але слід постійно думати над нею: у цей період, коли тема вивчена та викладена, з'являються власні думки, власна оцінка та розуміння проблеми – неодмінна умова поліпшення структури і змісту роботи.

Під час редагування тексту бажано прочитати роботу вголос, що дозволить побачити можливу непереконливість доказів, кострубатість фраз та уникнути цього. Не треба боятися скорочувати написане – від цього текст тільки виграє. Під час підготовки чернетки слід ретельно відредагувати кожне речення, звернути увагу на вибір необхідних формулювань, які б просто і чітко, коротко й доступно виражали зміст викладених питань. Не варто послуговуватися складними синтаксичними конструкціями – вони часом слабо зв'язані між собою логічно, містять двозначні тлумачення тощо.

У курсовій (дипломній, магістерській) роботі необхідно прагнути дотримуватися прийнятої термінології, позначень, умовних скорочень і символів, не рекомендується вживати слова і вирази-штампи, вести виклад від першої особи: „Я спостерігав”, „Я вважаю”, „Мені здається”, „На мою думку”, „Ми отримуємо”, „Ми спостерігаємо” тощо. Слід уникати в тексті частих повторень слів чи словосполучень.

При згадуванні в тексті прізвищ (учених-дослідників, практиків) ініціали, як правило, ставляться перед прізвищем (*Ю. М. Столяров*, а не *Столяров Ю. М.*, як це прийнято в списках літератури).

Чернетку курсової (дипломної, магістерської) роботи треба роздруковувати (писати) на окремих аркушах паперу з однієї сторони з полями шириною приблизно 3-4 см. Недотримання такої вимоги ускладнює внесення автором необхідних змін до тексту, які можна зробити на полях або на зворотному боці аркуша. Тут же можуть бути зроблені зауваження або пропозиції керівником роботи. Бажано не відкладати оформлення чорнового варіанта роботи на останні дні встановленого терміну. Завдання студента (магістранта) – якомога раніше подати чернетку керівникові. Вважається нормою, коли курсова (дипломна, магістерська) робота переробляється кілька разів. Навіть досвідчені автори неодноразово допрацьовують свої роботи.

Після остаточного узгодження чернетки з керівником можна

оформляти чистовий варіант. Текст роботи повинен бути набраний на комп'ютері шрифтом гарнітури Times New Roman Cyr (кегель 14 пт) текстового редактора Word; середня кількість знакомісць у рядку 75-90; кількість рядків на одній сторінці 29-30; інтервал 1,5. Друкується робота на аркушах білого паперу формату А4.

Перед тим як віддруковувати начисто курсову (дипломну, магістерську) роботу, її слід старанно ще раз перевірити, уточнити назви розділів (глав), підрозділів (параграфів), таблиць, послідовність розміщення матеріалу, звірити цифрові дані, обґрунтованість і чіткість формулювань, висновків та рекомендацій.

До формулювань заголовків (назв) розділів (глав) і підрозділів (параграфів) курсової (дипломної, магістерської) роботи висуваються такі основні вимоги: стислість, чіткість і синтаксична різноманітність у побудові речень, з переважанням простих, поширених, послідовне та точне відображення внутрішньої логіки змісту роботи.

Розділи (глави) і підрозділи (параграфи) прийнято нумерувати арабськими цифрами. Підрозділи (параграфи) нумерують окремо в кожному розділі (главі). Позначення розділів (глав), підрозділів (параграфів) і їхні порядкові номери пишуть в одному рядку з заголовком (підзаголовком), причому в кінці крапка не ставиться. Розділ (глава) нумерується однією цифрою, підрозділ (параграф) – двома: перша цифра – номер розділу (глави), друга – порядковий номер підрозділу (параграфу), наприклад:

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ

2.1. Фізико-географічна характеристика

2.2. Екологічна характеристика

2.3. Демографічна характеристика

Пункти нумеруються трьома цифрами: перші дві цифри – це номер

підрозділу, до якого належить даний пункт, третя цифра – порядковий номер пункту, наприклад: 2.1.1., 2.1.2. і т. д..

Кожний розділ (главу) потрібно починати з нової сторінки. Підрозділи (параграфи, пункти) розміщуються один за одним за текстом. Заголовки і назви розділів (глав) (ЗМІСТ, ВСТУП, РОЗДІЛ 1 тощо) друкуються великими літерами симетрично до тексту. Заголовки і назви підрозділів (параграфів, пунктів) друкуються маленькими літерами (крім першої) з абзацного відступу.

Відстань між заголовком та текстом повинна дорівнювати 2-3 інтервалам.

Сторінки роботи повинні мати береги: лівий – 30 мм, верхній – 20 мм, правий – 10 мм, нижній – 25 мм.

Таблиці, рисунки, схеми, графіки, діаграми та інші *ілюстративні матеріали* як у тексті роботи, так і в додатках *слід виконувати на стандартних аркушах* (формат А4: 21 х 30 см) або наклеювати на стандартні білі аркуші, *і подавати у чорно-білому зображенні*. Таблиці та ілюстрації слід позначати словами *Таблиця* та *Рис.* відповідно і порядковим номером, який складається з номера розділу і номера таблиці чи рисунку.

Сторінки роботи нумеруються від титульної до останньої (останньої сторінки списку літератури). Сторінки додатків не нумеруються. Першою сторінкою вважається титульний аркуш, на ній цифра 1 не ставиться, другою вважається сторінка, що містить *Зміст*, на ній ставиться цифра 2, на наступній сторінці проставляється цифра 3 і так далі. *Порядковий номер сторінки проставляється арабськими цифрами у правому верхньому куті без крапки в кінці.*

Курсова (дипломна, магістерська) робота відкривається титульним аркушем (див. додаток Б). На ньому вказуються міністерство, назва університету, назва факультету, назва кафедри, на якій курсова (дипломна, магістерська) робота виконувалась, повна назва теми роботи,

прізвище та ініціали студента, курс, група, в якій він навчається (на титульному аркуші курсової роботи), прізвище, ініціали, вчене звання наукового керівника, рік виконання роботи.

На наступній сторінці розміщується зміст (див. додаток В) із позначенням сторінок, на яких починається кожний зі структурних елементів змісту роботи.

Перед остаточним оформленням чистового варіанту курсової (дипломної, магістерської) роботи проводиться апробація її результатів (на наукових та науково-практичних конференціях, на засіданнях кафедр тощо). Апробація результатів магістерського дослідження повинна бути здійснена у вигляді наукових та науково-методичних публікацій (мінімум одна публікація за період навчання).

2.5 Керівництво курсовою (дипломною, магістерською) роботою та її рецензування

Керівництво курсовими (дипломними, магістерськими) роботами доручають кваліфікованим викладачам (професорам, доцентам) вишу. Викладачі вишу, які не мають наукового ступеня та/або вченого звання, а також висококваліфіковані спеціалісти з інших вишів, установ, підприємств до керівництва курсовими (дипломними) роботами можуть бути залучені за умови успішного виконання ними наукових досліджень. Науковий керівник магістерської роботи повинен мати науковий ступінь і (або) звання і працювати у СумДПУ. Список наукових керівників затверджується на вересневому засіданні кафедри.

Обов'язки наукового керівника курсової (дипломної, магістерської) роботи:

- надавати допомогу у виборі теми, розробці плану (змісту) курсової (дипломної) роботи; доборі літератури, методології та методів дослідження

тощо;

- аналізувати зміст роботи, висновки і результати дослідження;
- визначати поетапні терміни виконання роботи;
- контролювати її виконання;
- доповідати на засіданні кафедри про хід виконання роботи;
- разом із студентом нести відповідальність за коректність дослідження та дотримання прав інтелектуальної власності;
- надати відгук на дипломну(магістерську) роботу.

Відгук наукового керівника дипломної (магістерської) роботи друкується у двох примірниках у довільній формі. У ньому зазначається:

- актуальність теми;
- ступінь наукового і практичного значення дослідження;
- рівень підготовки дипломника до виконання професійних обов'язків;
- ступінь самостійності у виконанні дипломної роботи;
- новизну поставлених питань та оригінальність їх вирішення;
- вміння використовувати літературу;
- ступінь оволодіння методами дослідження;
- повноту та якість розробки теми;
- логічність, послідовність, аргументованість, літературну грамотність викладення матеріалу;
- можливість практичного застосування дипломної роботи або окремих її частин;
- висновок про те, якою мірою вона відповідає вимогам, що ставляться до дипломних кваліфікаційних робіт і на яку оцінку за чотирибальною шкалою заслуговує: : „відмінно”, „добре”, „задовільно”, „незадовільно”.

Рецензію на дипломну (магістерську) роботу надає спеціаліст-практик відповідної кваліфікації. Рецензентом може виступати науковець високої кваліфікації (кандидат/доктор наук) у відповідній сфері пізнання, досвідчений фахівець у певній галузі виробництва/господарства,

державний чиновник високого рангу, учитель-методист. *Рецензент рекомендується кафедрою і затверджується деканатом.* Рецензія також складається в довільній формі, може висвітлювати ті ж питання, що й відгук керівника, однак повинна мати три чітко окреслені частини:

- описову;
- аналітичну;
- заключну (висновки).

За необхідності рецензент може запросити для ознайомлення журнал досліджень (щоденник), де виконавець вів первинні записи, які стали основою для оформлення дипломної (магістерської) роботи.

У *описовій частині* рецензент оцінює обрану тему дипломної (магістерської) роботи, її задум та ідею, вказує на актуальність та наукову новизну дослідження. Особлива увага приділяється оцінці структури дипломної (магістерської) роботи, ступеню її відповідності поставленим завданням і меті наукового дослідження. Вказується загальний обсяг роботи, наявність ілюстративних матеріалів, кількість позицій у списку використаних джерел та інше з точки зору відповідності вимогам державних стандартів.

В *аналітичній частині* оцінюється характер дипломної (магістерської) роботи як наукового дослідження (піонерний, постановчий, дискусійний, узагальнюючий тощо), аналізується ступінь логічності та доступності викладення наукового матеріалу, наскільки коректно використовуються терміни і поняття, якою є культура цитування та оформлення посилань. Крім того, рецензент детально аналізує ілюстрації, що містяться в роботі, рівень їх виконання, обсяг, доцільність тощо.

В аналітичній частині можлива також полеміка рецензента з автором роботи з приводу використання певних теоретичних положень, методів дослідження, фактографічного матеріалу (особливо, якщо він застарілий чи сумнівний). Особливо прискіпливо рецензент повинен оцінювати запропоновані автором висновки, їх логічність, обґрунтованість, надійність.

У *заклучній частині* рецензент висловлюється з приводу того, чи

досягнута мета дослідження. Загальний висновок рецензента повинен бути невеликим за обсягом і конкретним: чи можна прийняти роботу до захисту, які недоліки необхідно усунути, щоб дослідження можна було вважати завершеним тощо. В кінці дається загальна оцінка дипломної (магістерської) роботи (позитивна або негативна), наводяться пропозиції щодо подальшого використання окремих досягнень автора або поради щодо продовження й розвитку теми дослідження. Рецензент, як і науковий керівник, оцінює дипломну (магістерську) роботу за чотирибальною системою.

Оформлення рецензії на дипломну (магістерську) роботу здійснюється за зразком, наведеним у додатку Г.

Перелік типових зауважень (помилки) в написанні та оформленні студентської наукової роботи наведено у додатку Д.

2.6 Підготовка до захисту та захист курсової (дипломної, магістерської) роботи

Студент здає курсову роботу керівникові на перевірку не пізніше, ніж за тиждень до визначеного терміну захисту. Науковий керівник допускає курсову роботу до захисту за умови її закінченого оформлення.

Захист курсової роботи проводиться відповідно до графіка, затвердженого кафедрою, в присутності комісії у складі керівника та двох-трьох членів кафедри до початку екзаменаційної сесії у довільній формі (співбесіда, публічний виступ тощо).

Оцінка за курсову роботу виставляється за чотирибальною системою і заноситься до залікової книжки студента та в екзаменаційну відомість поряд з іншими результатами заліково-екзаменаційної сесії.

Захист дипломної (магістерської) роботи відбувається на відкритому засіданні ДЕК та регламентується „Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”. До захисту дипломних (магістерських) робіт допускаються студенти, які виконали всі

вимоги навчального плану, пройшли і захистили виробничу практику, подали в установлений термін дипломну (магістерську) роботу і позитивні відгуки на неї.

Дипломна (магістерська) робота повинна пройти попередній захист на засіданні випускаючої кафедри і повинна бути рекомендована до захисту. *Попередній захист дипломної (магістерської) роботи повинен проводитися не пізніше, ніж за один місяць до початку роботи ДЕК.* У разі, коли дипломна робота не виконана у визначений термін або за рішенням кафедри не може бути рекомендована до захисту, за студентом зберігається право складання державних екзаменів.

Дипломна (магістерська) робота друкується та подається в ДЕК в одному примірнику з рецензією, відгуком наукового керівника та витягом з протоколу засідання випускаючої кафедри про рекомендацію до захисту за 5 днів до дня захисту.

Списки студентів (магістрантів), допущених до захисту дипломних (магістерських) робіт, подаються в державну комісію деканатом факультету. Крім того, деканатом подаються ще й такі документи:

- наказ про виконання студентами (магістрантами) навчального плану та допуск до державної атестації;
- зведена відомість про отримані ними оцінки з теоретичних дисциплін, курсових робіт, практик, державних екзаменів (перед захистом дипломної роботи на здобуття кваліфікаційного рівня „спеціаліст” та магістерської роботи);
- залікові книжки студентів (магістрантів).

Самими студентами (магістрантами) до ДЕК можуть бути подані матеріали, що характеризують наукову і практичну цінність виконаних ними наукових досліджень: друковані статті за темою дипломної роботи, документи, які підтверджують її практичне застосування тощо.

Члени державної комісії заздалегідь знайомляться зі змістом

дипломної (магістерської) роботи. На захист можуть бути запрошені керівники підприємств, організацій, установ, на замовлення яких було здійснено дослідження. Захист дипломних (магістерських) робіт проводиться на відкритому засіданні ДЕК за участю не менш як половини її складу з обов'язковою присутністю голови комісії.

Процедура захисту включає:

- доповідь студента (магістранта) про зміст роботи;
- запитання до нього від членів ДЕК та присутніх на захисті;
- відповіді студента (магістранта) на запитання;
- оголошення відгуку наукового керівника та рецензії або виступ наукового керівника та рецензента;
- заключне слово студента (магістранта);
- рішення комісії про оцінку роботи.

Доповідь необхідно підготувати заздалегідь у *формі виступу*, в якому доцільно висвітлити такі важливі питання: обґрунтування актуальності теми дослідження; мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; що вдалося встановити, виявити, довести; якими методами це досягнуто; елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях; з якими труднощами довелося зіткнутися в процесі дослідження, які положення не знайшли підтвердження. У виступі мають міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника, а для дипломної (магістерської) роботи – і рецензента. Доповідь студента (магістранта) не повинна перевищувати за часом 12-15 хвилин.

Для кращого сприймання присутніми матеріалу необхідно намалювати на великих аркушах паперу власні таблиці, діаграми, графіки та інші ілюстрації або зробити їх мультимедійну презентацію.

Під час захисту дипломної (магістерської) роботи студент (магістрант) зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також у виступах на захисті. Захист дипломної

(магістерської) роботи фіксується в протоколі ДЕК.

Результати захисту курсової (дипломної) роботи визначаються оцінками „відмінно”, „добре”, „задовільно” і „незадовільно” з урахуванням якості виконання всіх частин дипломної роботи та рівня її захисту. Оцінка за дипломну (магістерську) роботу виставляється на закритому засіданні ДЕК і оголошується її головою дипломнику (магістранту) і всім присутнім на відкритому засіданні. При визначенні оцінки зважають на якість роботи, рівень наукової та практичної підготовки студента. *При оцінці магістерської роботи* виходять з того, що магістр повинен уміти:

- формулювати мету і завдання дослідження;
- скласти план дослідження;
- вести бібліографічний пошук із застосуванням сучасних інформаційних технологій;
- використовувати сучасні методи наукового дослідження, модифікувати наявні та розробляти нові методи виходячи із завдань конкретного дослідження;
- обробляти отримані дані, аналізувати і синтезувати їх на базі відомих літературних джерел;
- оформляти результати досліджень відповідно до сучасних вимог, у вигляді звітів, рефератів, статей.

Студент (магістрант), який на захисті дипломної роботи отримав незадовільну оцінку, відряджується з вищого навчального закладу і йому видається академічна довідка. Коли захист дипломної (магістерської) роботи визнається незадовільним, ДЕК встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою.

Студентам (магістрантам), які не захищали дипломну (магістерську) роботу за графіком з поважної причини (документально підтвердженої) може бути продовжений термін навчання до наступного терміну роботи ДЕК зі складанням державних екзаменів чи захистом

дипломної (магістерської) роботи, але не більше одного року.

Студенти (магістранти), які виявили особливі здібності до наукової творчості, захистили дипломну (магістерську) роботу на „відмінно”, мають публікації, є переможцями Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, Всеукраїнських предметних олімпіад, мають право на отримання диплома з відзнакою за освітньо-кваліфікаційним рівнем „спеціаліст” можуть бути рекомендовані ДЕК до вступу в аспірантуру.

Кращі курсові (дипломні, магістерські) роботи можуть бути рекомендованими на конкурси студентських наукових робіт, а також до друку в збірнику студентських наукових праць та у збірнику „Магістр”.

Захищені курсові роботи здаються на відповідну кафедру, дипломні та магістерські роботи – 1 примірник у бібліотеку університету, 2 – й – електронний варіант - на відповідну кафедру. *Зберігаються дипломні та магістерські роботи в бібліотеці протягом 5 років, курсові – на кафедрі протягом 3 років.* За необхідності дипломні та магістерські роботи можуть надсилатися до іншої бібліотеки, установи, закладу за їх замовленням для впровадження в практику висновків і рекомендацій, які в них містяться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довідник офіційного опонента. Збірник нормативних документів та інформаційних матеріалів з питань експертизи дисертаційних досліджень / [упоряд. Ю.І. Церков]. – 2-ге вид., випр. і доповн. – К. : Толока, 2008. – 64 с.
2. Курсова, дипломна, магістерська: що про них потрібно знати?: Методичні рекомендації до виконання та оформлення науково-дослідних робіт студентів / [уклад. Л. В. Гнаповська, Ю. О. Ляной, О. І. Огієнко]. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. – 36 с.
3. Методичні рекомендації до виконання і оформлення дипломних робіт / [уклад. П. В. Ужако, М. М. Більченко. – Суми : СДПІ, 1998. – 20 с.
4. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання, 2004. – 307 с.

ДОДАТОК А

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел у курсівій (дипломній, магістерській) роботі

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: один, два або три автори	Шевченко В. О. Центризм та центричність в географії / Шевченко В. О. – К. : Ніка–Центр, 2006. – 160 с.
	Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів: [підручник] / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – К. : Вікар, 2003. – 328 с.
	Голда Д. М. Задачі з генетики / Д. М. Голда, С. В. Демидов, Т. А. Решетняк. – К. : Фітосоціоцентр, 2004. – 116 с.
Більше трьох авторів	Картографические исследования природопользования (теория и практика работ) / [Руденко Л. Г., Пархоменко Г. О., Молочков А. Н. и др.]; отв. ред. А. П. Золовский. – К. : Наукова думка, 1991. – 212 с.
	Вступ до хімічної номенклатури. Для викладачів і вчителів хімії та учнів середніх навчальних закладів / [О. І. Білодід, О. А. Голуб, М. Ю. Корнілов та ін.]. – К. : Школяр, 1997. – 48 с.
Багатотомні видання	Жизнь растений : в 6 т. / [под общ. ред. М. В. Горленко]. – М.: Просвещение, 1976. – Т.6 : Грибы. – 479 с.: ил.
	Несмеянов А. Н., Несмеянов И. А. Начала органической химии: в 2-х кн. / А. Н. Несмеянов, И. А. Несмеянов. – М. : Химия, 1969. – Кн.1. – 663 с.
Перекладні видання	Албертс Б. Молекулярная биология клетки / Албертс Б., Брей Д., Льюис Дж., Рэфф М., Робертс К., Уотсон Дж. – 2-е изд. : в 3-х т.: пер. с англ. – М. : Мир, 1994. – Т.1. – 517 с.
	Бунге В. Теоретическая география / Бунге В. ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1967. – 280 с.
Довідники, словники	Лурье Ю. Ю. Справочник по аналитической химии / Ю. Ю. Лурье. – М. : Химия, 1989. – 448 с.
	Соціально-економічна географія : терміни і поняття / [авт.-уклад. Сюткін С. І.]. – Суми : Медіа Інформ, 2007. – 44 с.
	Біологічний словник / [редколегія]. – 2-ге вид. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986. – 680 с.
Атласи	Україна : екол.-геогр. атлас : присвяч. всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку згідно з рішенням 31 сесії ген. конф. ЮНЕСКО / [наук. редкол. : С. С. Куркуленко та ін.]. : Рада по вивч. продукт. сил України НАН України [та ін.].–[наук. редкол. С. С. Куруленко та ін.]. – К. : Варта, 2006. – 217 с.
	Анатомія пам'яті : атлас схем і рисунків провідних шляхів і структур нервової системи, що беруть участь у процесах пам'яті : посіб. для студ. та лікарів / О. Л. Дроздов, Л. А. Дзяк, В. О.

	Козлов, В. Д. Маковецький. – 2-ге вид, розшир. та доповн. – Дніпропетровськ Пороги, 2005. – 218 с.
	Куерда Х. Атлас ботаніки / Хосе Куерда [пер с ісп. В.Й. Шовкун]. – Х. : Ранок, 2005. – 96 с.
Законодавчі, нормативні документи	Медична статистика : зб. нормат. док. / упоряд. та голов. ред. В. М. Заболотько. – К. : МНІАЦ мед. статистики : Медінформ, 2006. – 459 с. – (Нормативні директивні правові документи).
Стандарти	Якість води. Словник термінів : ДСТУ ISO 6107-1:2004 – ДСТУ ISO 6107-9:2004. – [Чинний від 2005-04-01]. – К. : Держкомстандарт України 2006. – 181 с. – (Національні стандарти України).
Збірники наукових праць	Географія в інформаційному суспільстві : зб. наук. праць /наук. ред. П. Г. Шищенко – К. : Вид. географічної літератури „Обрії”, 2008. – Т. 1. – 83 с.
Депоновані наукові праці	Сюткин С. И. О возрождении региональной географии // Вопросы региональной географии Сумского Приднепровья.– 1994. – Вып. 2.– С. 3-7. – Деп. в ГНТБ Украины 11.05.95. – № 1116
Складові частини: книги	Герасименко В. Г., Герасименко М. О. Біотехнологія у тваринництві // Генетика сільськогосподарських тварин. – К. : „Урожай”, 1996. – С. 188-233.
збірника	Ковальчук І. П. Концепція еколого-географічних досліджень річкових систем та їх басейнів / І.П.Ковальчук // Екологічні дослідження річкових басейнів Лівобережної України : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2002. – С. 19–27.
журналу	Чорноус О. П. Лісова рослинність Шосткінського геоботанічного району (Сумська обл.) / О. П.Чорноус // Укр. ботан. журн. – 2006. – Т. 63, № 3. – С. 401–409. Perez K. Radiation therapy for cancer of the cervix / K.Perez // Oncolgy. – 1993. – Vol. 7, № 2.– P. 89–96.
Тези доповідей	Леонтьєва Г. Г., Сюткін С. І., Корнус А. О. Сумська область після Всеукраїнського перепису населення: демографічна криза триває // Регіон-2004: стратегія оптимального розвитку : Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 17–18 верес. 2004 р. – Харків : РВВ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – С. 64–65.
Дисертації	Голубцова Ю. І. Фітотрофні мікоміцети Новгород-Сіверського Полісся : дис. ... канд. біол. Наук : 03.00.21 / Голубцова Юлія Іванівна. – К., 2007. – 397 с.
Автореферати дисертацій	Коковський Л. О. Географічний вимір економічної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук спец. 11.00.02 „Економічна географія” / Л.О. Коковський. – К., 2008. – 18 с.
Авторські свідоцтва	А.с. 1546515. СССР. С25 В1/00. Расплав для электролитического получения металлического кремния / В. В. Бугаенко, Г. Я. Касьяненко [СССР]. – № 4399308/31 ; заявл. 11.12.87 ; опубл. 28.02.90. Бюл. № 8.
Патенти	Пат. 80951 UA, С 2. Електроліт для одержання порошку кремнію : / В. В. Бугаенко, З. М. Проценко, І. М. Чередник : заявник і патентотримач СумДПУ ім. А.С.Макаренка. – № 2004042623 ; заявл. 07.04.2004 ; опубл. 26.11.2007. Бюл. № 5.

Каталоги	Каталог млекопитающих СССР. Плиоцен – современность / [ред. Громов И. М., Баранова Г. И.]. – Л.: Наука, 1981. – 456 с.
Електронний ресурс	Розподіл населення найбільш численних національностей за статтю та віком, шлюбним станом, мовними ознаками та рівнем освіти [Електронний ресурс] : За даними Всеукр. перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленко. – К. : CD-вид-во „Інфодиск”, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : цв ; 12 см. – (Всеукр. перепис населення, 2001). – Систем. вимоги : Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Заголовок з титул. екрану. Бібліотка і доступність інформації у сучасному світі : електронні ресурси науки, культурі та освіті : (Підсумки 10-ї міжнар. конф. „Крим-2003”) [Електронний ресурс] / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібл. вісн. – 2003. – № 4. – С. 43. – Режим доступу до журн. : http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III-IV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. – 80 Min / 700 MB. – Одеса : Одес. мед. ун-т 2003. – (Бібліотека студента-медика) – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium : 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. – Назва з контейнера.

ДОДАТОК Б

Зразок оформлення титульного аркуша дипломної роботи

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. А.С.МАКАРЕНКА

Природничо-географічний факультет
Кафедра ботаніки

БАТУРА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

ГЕНЕТИКО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОШИРЕНOSTІ
АТОПІЧНОЇ АЛЕРГІЇ В ПОПУЛЯЦІЇ НАСЕЛЕННЯ
СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дипломна робота
Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» («спеціаліст»)

Науковий керівник:
кандидат біологічних наук,
доцент Торяник
Валентина Миколаївна

Суми – 2008

ДОДАТОК В

Зразок оформлення змісту курсової (дипломної, магістерської) роботи

З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
ВНЕСОК ГЕНЕТИЧНИХ ТА СЕРЕДОВИЩНИХ ФАКТОРІВ У РОЗВИТОК АТОПІЧНОЇ АЛЕРГІЇ.....	7
РОЗДІЛ 2	
МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ЛОСЛІДЖЕННЯ.....	27
РОЗДІЛ 3	
ГЕНЕТИКО – ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОШИРЕНOSTІ АТОПІЧНОЇ АЛЕРГІЇ В ПОПУЛЯЦІЇ НАСЕЛЕННЯ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	34
3.1. Частота та розподіл atopічної алергії залежно від місця проживання, віку і статі хворих	34
3.2. Роль генетичних і середовищних факторів у патогенезі atopічної алергії	46
РОЗДІЛ 4	
ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ БІОЛОГІЇ.....	53
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ	

ДОДАТОК Г

Зразок оформлення рецензії на дипломну (магістерську) роботу

РЕЦЕНЗІЯ

на дипломну роботу студентки 741 групи
природничо-географічного факультету
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка
Іванченко Наталії Петрівни
**„Територіальна структура виробничого комплексу
Сумської області”**

[Текст рецензії]

Рецензент:

кандидат географічних наук, доцент
кафедри регіональної економіки

Української академії банківської справи

Підпис

І.І. Петренко

Підпис І.І. Петренка засвідчую:

Зав канцелярією УАБС

Дата

Підпис

І.І. Сидоренко

Гербова печатка організації

ДОДАТОК Д

Типові зауваження (помилки) в написанні та оформленні студентської наукової роботи

1. Зміст роботи не відповідає плану курсової (дипломної, магістерської) роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині.
2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.
3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження.
4. Автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат.
5. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5-10 років) з теми дослідження.
6. Аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня дослідженості проблеми.
7. Не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість обстежуваних, їхні характеристики).
8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням.
9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.
10. Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без додержання вимог державного стандарту.
11. Як ілюстративний матеріал у основній частині роботи використано не власні ілюстрації, а запозичені з першоджерел.
12. Обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, вона виконана неохайно, з помилками.

Навчальне видання

**Методичні рекомендації до написання та оформлення
курсової, дипломної, магістерської робіт**

Укладачі: **Торяник Валентина Миколаївна,**
Сюткін Сергій Іванович

Суми, СумДПУ, 2008 р.
Свідоцтво №231 від 20.11.2000р.

Відповідальний за випуск **Бугаєнко В.В.**
Комп'ютерний набір **Торяник В.М.**
Комп'ютерна верстка **Міронєць Л.П.**

Здано в набір 15.05.08. Підписано до друку 29.05.08.
Формат 60х84/16. Гарнітура Times. Друк ризогр.
Папір друк. Умовн. друк. арк. 2,3. Обл.-вид. арк. 2.
Тираж 150 прим. Вид. № 66

СумДПУ ім. А.С.Макаренка
40002 м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ ім. А.С. Макаренка. Зам. №